

W.F. Andriessen
Meester in het schaken,
grootmeester in het uitgeven

Voor Wim Andriessen. Een bijzonder mens.

Marten Coerts

W.F. Andriessen

Meester in het schaken,
grootmeester in het uitgeven

© 2020 Andriessen, Coerts

Uitgegeven door erven van W.F. Andriessen
www.grootmeesterinhetuitgeven.nl

De titel ‘Meester in het schaken, grootmeester in het uitgeven’ was de kop boven het artikel dat Gert Ligterink in de Volkskrant naar aanleiding van het overlijden van Wim Andriessen heeft geschreven.

Omslagontwerp en vormgeving: Joppe Andriessen
Omslagfoto: Bas Beekhuizen

Productie: Joop de Groot
Redactie: René Olthof
Supervisie: Hidde Andriessen

ISBN: 978-90-5691-930-6
NUR-code: 481
NUR-beschrijving: Denksporten (schaken/dammen)

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, geluidsband, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Inleiding	7
Proloog	11
1 – Oorlogsjaren en (schaak)jeugd in Wageningen	13
2 – De jaren vijftig: eerste schaakjaren	19
3 – De jaren zestig	23
4 – Uitgever. De Schaakbulletin-tijd	27
5 – Manager. Van Schaakbulletin naar New in Chess	73
6 – Wonen en werken in Alkmaar	93
7 – Schaker	101
8 – Schrijver	191
9 – De laatste zetten	215
Met dank aan	217
Personenregister	219

Inleiding

Veel, héél veel schaakboeken gaan over (oud)-wereldkampioenen en topspelers. Alleen al over Fischer zijn letterlijk tientallen biografieën geschreven. Ook als het gaat om Capablanca, Aljechin, Tal, Karpov, Kasparov en tegenwoordig Magnus Carlsen, is een boekenplank snel gevuld. Maar ook over spelers die er nét niet in slaagden de hoogste schaaktroon te bereiken, is bijzonder veel gepubliceerd: Rubinstein, Bronstein, Keres, Kortsjnoi, noem maar op. Hetzelfde geldt voor een aantal grootmeesters die niet in de buurt kwamen van een wereldtitel maar die men klaarblijkelijk toch de moeite waard vond om een boek over te schrijven.

Dit is helaas niet het geval als het gaat om Nederlandse schakers. Met uitzondering van John Kuipers' boek over Timman, *De geest van het spel*, Hein Donner 1927-1988 van Alexander Münninghoff en enkele biografietjes o.a. over de Friese crack Haije Kramer en het vreemde boek over Willem Jan Mühring, is er nauwelijks iets gepubliceerd van dien aard. Over (groot-)meesters als Lodewijk Prins, Kick Langeweg, Hans Ree, Genna Sosonko, John van der Wiel, Jeroen Piket en Loek van Wely is helemaal nooit meer op papier gezet dan een korte schets in een schaaktijdschrift. Een omissie, omdat zij allemaal een grote rol hebben gespeeld in het Nederlandse en internationale schaakleven.

Laat staan dat er ooit een boek is geschreven over een Nederlandse schaker die wat betreft schaakniveau daar nog onder zat. Die deel uitmaakte van een subtop die grotendeels bestond uit sterke hoofdklassers die nooit de meestertitel zouden veroveren maar die zich wel regelmatig plaatsten voor het Nederlands Kampioenschap, of een meestergroep van een IBM- of Hoogovenstoernooi. En die in staat waren menig internationaal meester of grootmeester het vuur na aan de schenen te leggen.

Wim Andriessen (1938-2017) was zo'n schaker. Volgens *Chessmetrics* nam hij op de wereldranglijst van februari 1972 ooit een 419e plaats in, en met een rating van 2425 op de junilijst van datzelfde jaar, was hij de nummer 431 van de wereld. Dit had ongetwijfeld te maken met zijn beste individuele prestatie: het Nederlands kampioenschap 1971 in Leeuwarden, waar hij als tiende eindigde.

Het onderwerp van deze biografie behelst echter meer dan aan te tonen dat Wim Andriessen goed kon schaken. Gert Ligterink, Wims opvolger van zijn reportages en schaakrubriek in *de Volkskrant*, drukte zich in deze krant ongetwijfeld het duidelijkst uit na Wims overlijden: *Meester in het schaken, grootmeester in het uitgeven*, met als toevoeging: 'Het is jammer dat Wim Andriessen nooit de Euwe-ring heeft mogen dragen. Het zou gepast zijn geweest als het in 1977 ingestelde symbool van waardering voor iemands verdiensten voor het schaken in Nederland juist aan hem was doorgegeven, een uitstekend journalist, die lang schaakmedewerker was van *de Volkskrant* en oprichter en uitgever van de twee mooiste schaaktijdschriften die in Nederland zijn verschenen.'

Eenzelfde geluid is te beluisteren bij Paul van der Sterren in *Schaakmagazine* juni 2017. 'Zijn grote verdienste bestaat eruit dat juist hij in staat is geweest in de jaren zeventig de Nederlandse schaakcultuur te vieren en te documenteren, door dit in *Schaakbulletin* én in een grote verscheidenheid door hemzelf uitgegeven boeken te hebben vastgelegd. Een unieke prestatie die niet genoeg kan worden gewaardeerd. Daarbij ondersteunde hij ook het streven van de jonge generatie van toen naar een professioneel schakersbestaan. Simpel gezegd: hij bood schakers werk. Dat dat in de loop der jaren ook met veel conflicten gepaard ging was inherent aan de dubbele pet die hij altijd ophad; een socialist die ondernemer werd, die met de omzetting van *Schaakbulletin* naar het internationale kwalitatief hoogstaande *New in Chess* in 1983 de kroon op zijn werk zette, maar daardoor zelf wel steeds onzichtbaarder werd, hij die ooit zo nadrukkelijk in het middelpunt had gestaan.'

Wie was deze man die in 1968, het jaar van de Praagse Lente, provo en *flower power*, besloot, samen met twee studenten aan de Landbouwhogeschool te Wageningen, Frits Hoorweg en Dick Kruihof, *Schaakbulletin* (SB) op te richten dat

zich in zestien jaar tijd zou ontwikkelen tot het beste schaakblad van de wereld? En hoe kreeg hij het voor elkaar mensen om zich heen te verzamelen als Jan Timman, Hein Donner, Tim Krabbé, Max Pam en *last but not least* Alexander Münnighoff?

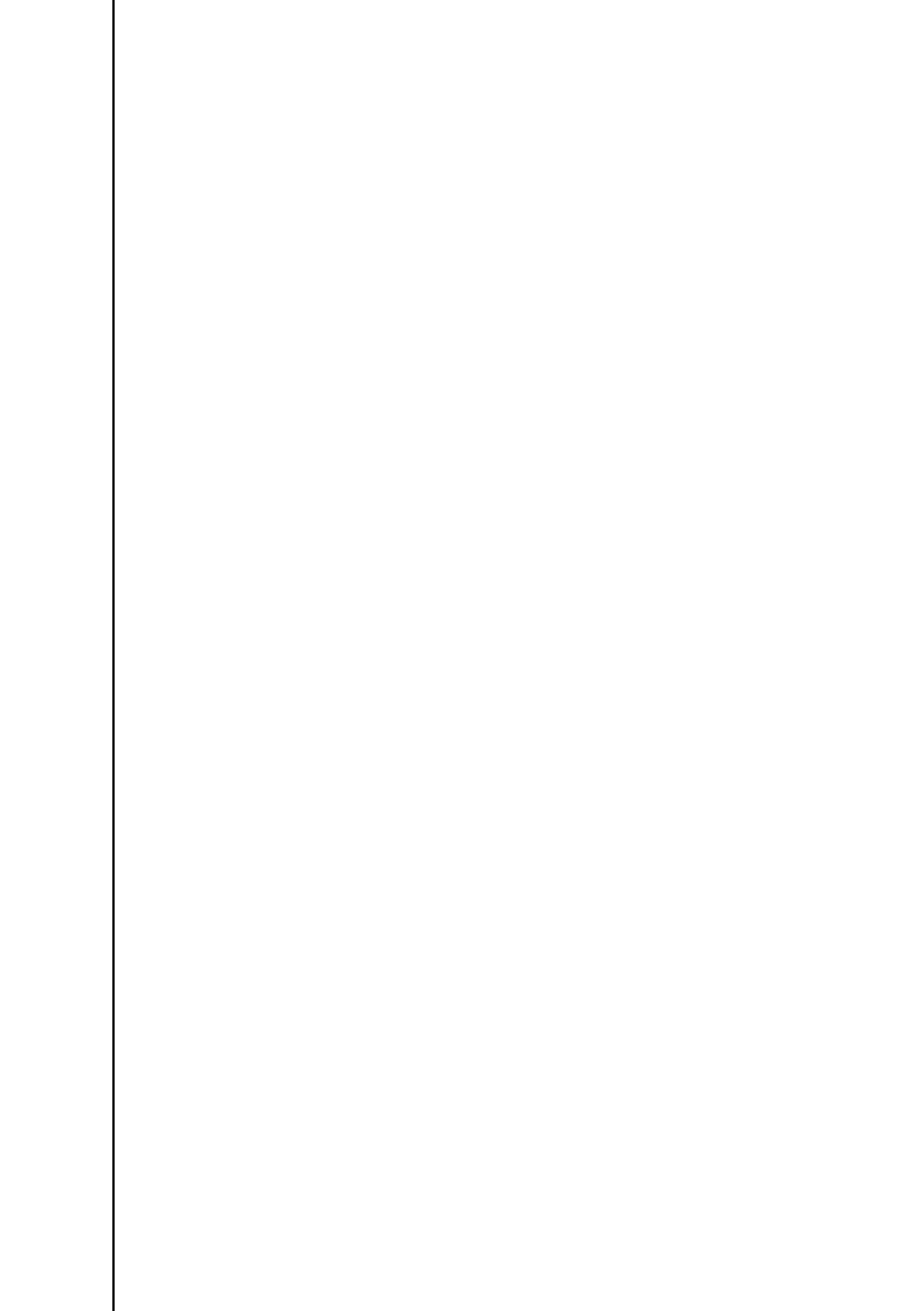
Bijzonder in de ontwikkeling van *Schaakbulletin* is het vrijwel synchroon lopen met de opkomst van Jan Timman, die toen *Schaakbulletin* werd opgericht in augustus 1968, nog maar zeventien jaren jong was. Vanaf nummer 1, waarin Timmans eerste partij (Ducrest-Timman 0-1) wordt gepubliceerd, tot het laatste dubbelnummer 196/197, april/mei 1984, is zijn weg naar de top te volgen. Niet alleen door kritische aantekeningen bij zijn eigen partijen, maar ook aan de hand van zijn ongeëvenaarde analyses van partijen van collega-grootmeesters, is te zien hoe hij zich steeds meer ontwikkelt tot een topgrootmeester.

Niet onvermeld mag blijven dat naast deze rollen van schaker, uitgever, schrijver en journalist, Wim veel tijd en energie heeft gestopt in het trainen en stimuleren van de Alkmaarse schaakjeugd. Grote talenten als Danny de Ruiter en Maaik Keetman en andere jeugdspelers heeft hij onder zijn hoede genomen en zijn hem dan ook veel dank verschuldigd.

Bovenal was Wim Andriessen een goede (schaak)vriend, met wie ik – ondanks een leeftijdverschil van twintig jaar – talloze gesprekken heb gehad. Wilhelm Fredrik Andriessen was niet altijd een makkelijk mens, maar altijd interessant. Wim had over alles en nog wat een mening. In de eerste plaats natuurlijk over schaken en over de schaakwereld. Maar ook over politiek, sport, kunst, literatuur, opvoeding, televisie, geschiedenis en onderwijs. Wat gezegd moest worden, werd gezegd, hetgeen hem lang niet altijd door iedereen in dank werd afgenomen, getuige de vele ruzie(tjes) en polemieken die er werden uitgevochten met sommige medewerkers, de KNSB en clubleden, maar gelukkig ook vaak weer even snel werden opgelost.

Hoe dan ook: Wim Andriessen was een bijzonder mens, een *self made man*, fanatiek, leergierig en creatief. Hij was een man die mensen kon beledigen en tegen zich in het harnas kon jagen, maar ook een warm, sociaal en behulpzaam mens. Hij was een goede echtgenoot, vader en vriend. Kortom, een man die door velen zal worden gemist.

*Marten Coerts,
Alkmaar, december 2020*

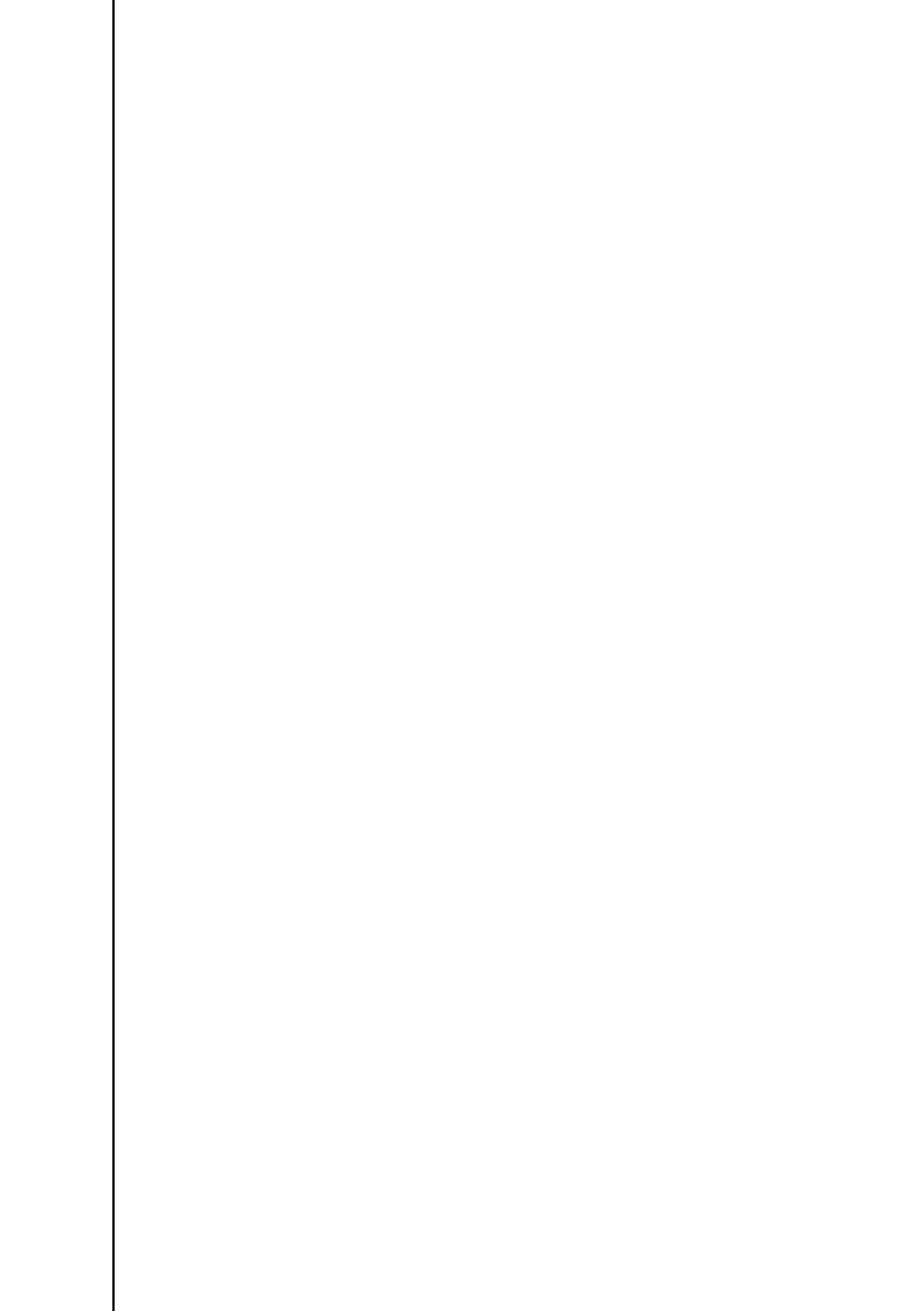

Proloog

Tijdens het Donner-Memorial in Amsterdam 1996 wordt er een vierkamp gespeeld door vier mannen van middelbare leeftijd. Het zijn Wim Andriessen, Alexander Münninghoff, Max Pam en Tim Krabbé. Jan Timman is hun niveau allang ontstegen en speelt in de invitatiegroep, een 12-kamp, waarin hij uiteindelijk troosteloos als elfde eindigt met slechts 4½ punt. Wim en Max Pam doen het in hun groep een stuk beter, met een gezamenlijke eerste plaats en een score van 3½ uit 6. Een resultaat dat met name voor eerstgenoemde enigszins teleurstellend is nadat hij vrijwel de hele tijd bovenaan heeft gestaan en Pam op een bepaald moment uitroept: 'Jij bent veel te sterk voor deze groep!' Hetgeen niet alleen hij klaarblijkelijk vindt maar ook Gert Ligterink, die later aangeeft dat Wim veruit het beste schaak heeft laten zien.

De reden waarom juist dit viertal bij elkaar is ingedeeld, is de man naar wiens naam dit toernooi is vernoemd een schaaksaluut te brengen, omdat zij degenen zijn die jarenlang met Jan Hein Donner, voor hen Hein, intensief hebben samengewerkt bij het tot stand komen van het roemruchte *Schaakbulletin*. Ook Timman behoort tot dit illustere gezelschap en zal een belangrijk aandeel hebben in het succes van het blad dat zal bestaan van augustus 1968 tot april 1984.

Helaas is hoofdrolspeler Hein Donner dan al bijna acht jaar dood. Juist hij zal met zijn bijzondere, regelmatig provocerende, maar altijd met een enorme dosis zelfspot gelardeerde artikelen, degene zijn die het blad zal maken tot wat het uiteindelijk zal worden: het beste schaakblad van de wereld.

Oorlogsjaren en (schaak)jeugd in Wageningen

Als het befaamde AVRO-toernooi nauwelijks is afgelopen, wordt op 31 december 1938 in een arbeiderswoning in de Nieuwstraat 15a in Wageningen Wilhelm Fredrik Andriessen geboren als het eerste kind van Christina Clazina van Amersfoort en Jacob Andriessen. Hij wordt vernoemd naar zijn grootvader van vaderskant, een echte familieman, die zijn zonen Wilhelm Fredrik of Fredrik Wilhelm noemde.

De vader van Wim is in de jaren twintig vanuit Rotterdam, waar zijn hele familie woont, naar Wageningen vertrokken om werk te vinden. Dat lukt hem in 1926 bij drukkerij VADA – lange tijd een van de voornaamste drukkerijen van Nederland – en hij werkt daar tot aan zijn pensioen als typograaf.

Ook speelde hij piano. Curieus is echter dat niemand hem ooit heeft zien of horen spelen. Het huis in de Rouwenhofstraat 19, waarnaar het gezin gelukkig tijdig was verhuisd, omdat Wims geboortehuis later zou worden gebombardeerd, was in de oorlog door de Duitsers in gebruik genomen, die er feesten gaven waarbij de wijn rijkelijk vloeide. Na de bevrijding, als het gezin terugkomt uit Diepenheim waar het de laatste oorlogsjaren heeft doorgebracht, blijkt het huis overhoop te zijn gehaald en de piano zo beschadigd dat deze op de vuilnishoop terecht komt.

Op 20 maart 1940 wordt broer Cees geboren, die beeldend kunstenaar zal worden en beginjaren zeventig vele malen de voorkant van *Schaakbulletin* ontwerpt. Zes jaar later, op 20 mei 1946, ziet Ingrid Marlize, de eerste van twee zussen ‘die gewoon trouwden’, het levenslicht en drie jaar later Marijke, op 30 augustus 1949. Het gezin Andriessen is nu compleet. Na zowel de geboorte van Ingrid als Marijke krijgt de moeder van Wim een inzinking en wordt opgenomen in een zenuwinrichting, waar ze een toen nog niet bekritiseerde shocktherapie moet ondergaan. Na familieberaad worden de kinderen verspreid over verschillende familieleden. Wim wordt tijdelijk ondergebracht bij dominee Pauwe, dezelfde dominee die in *Knielen op een bed violen* van Jan Siebelink de kwade genius op de achtergrond is. Gelukkig brengt hij het grootste deel bij een andere familie door. Met name zijn tante Gré, de zuster van zijn moeder, is van groot belang, ‘een bemiddeld en artistiek milieu’. Tussendoor is hij af en toe thuis, maar dat is geen succes. Altijd problemen en ruzies. De uithuizige periode duurt tot 1953/54. Pijnlijk is te constateren dat in de jaren dat Wim bij andere familieleden verblijft, zijn vader hem nooit zal komen opzoeken. Het zal er wellicht aan bijdragen dat hij reeds op jonge leeftijd leert slechts op één persoon te vertrouwen: zichzelf.

Ook moeten de kinderen tot hun zestiende verplicht zondags naar de kerk. Daarna mogen ze zelf beslissen of ze gaan. Aanvankelijk zijn ze Nederlands Hervormd. Later raakt Wims moeder steeds meer in de godsdienst verstrikt, komt bij de Pinkstergemeente terecht en gelooft heel sterk in gebedsgenezing.

Oorlogsjaren

Op 10 mei 1940 wordt de bevolking van Wageningen, bestaande uit 14.500 inwoners gedwongen geëvacueerd. In rijnaken – die normaliter voor goederenvervoer zijn bestemd – worden meer dan 12.000 inwoners, waaronder het gezin Andriessen, met Wim anderhalf jaar oud en Cees een baby van enkele maanden, afgevoerd richting Ameide en vinden er vreselijke gevechten plaats rond de Grebbeberg. In Wageningen worden 112 huizen totaal vernietigd. Op 18 mei is iedereen weer terug.

Over deze vlucht met een rijnaak schrijft hij later: ‘Bij mijn geboorte joeg ik mijn ouders geen schrik aan, zo heb ik begrepen. Ik had geen klompvoet (Wim refereert hier aan de eerste zin van Siegbert Tarrasch’ (1862-1934) monumentale werk *Dreihundert Schachpartien* met de introductie: ‘*Ich kam bereits als aussergewöhnlicher Mensch zur Welt; ich war nämlich zu nicht geringem Entsetzen meiner Eltern mit einem Klumpfuss behaftet.*’), of enig andere lichamelijke afwijking, maar mijn jeugd was toch wel bijzonder. Wie kan zich er namelijk op beroemen nauwelijks één jaar oud op de vlucht te zijn geweest in een rijnaak voor eigen en vijandelijk geschut. Het Nederlandse leger had zich ingegraven bij de Greb-

beberg om de Duitsers tegen te houden. De Nederlandse regering had het plan Wageningen te ontruimen als de oorlogshandelingen begonnen. Daarvoor waren 31 rijnaken klaargelegd in de haven van Wageningen waar de 12.400 overgebleven inwoners zich moesten inschepen. Op 10 mei 1940 zette deze vloot zich in beweging, terwijl Nederlandse en Duitse legereenheden de wapens op elkaar richtten. De schepen moeten de Rijn afzakken langs de Grebbeberg en nog voordat alle schepen waren gepasseerd, begonnen de eenheden elkaar te beschieten over de hoofden van de schepen heen. Gelukkig werd niemand getroffen en bereikte iedereen veilig de plaats Ameide waar werd ontscheept. U kent de vaderlandse geschiedenis. Binnen een paar dagen capituleerde de Nederlandse regering en werden de gevechten gestaakt. Op 18 mei mocht de geëvacueerde bevolking weer terugkeren. Voor sommigen een hard gelag. Meer dan honderd huizen waren met de grond gelijk gemaakt. Ons huis was gespaard gebleven en bleef dit tot het eind van de oorlog.’

In september 1944 vindt Operatie Market Garden plaats. Wim is dan 5 jaar oud. De lucht zit helemaal dicht met vliegtuigen. Een paar weken later worden de geallieerde troepen afgevoerd, die naar hem en andere kinderen pijnlijk glimlachen als hij staat te kijken aan de kant van de weg. Hij is zich voor de eerste keer echt bewust van de oorlog. Op 1 oktober vindt, na de mislukte geallieerde aanval op Arnhem, de tweede evacuatie plaats, in opdracht van de Duitsers, die denken dat de Wageningse bevolking informatie doorgeeft aan de geallieerde troepen die aan de overkant van de Rijn gelegerd zijn. ‘De ‘simplenste’ oplossing die de Duitsers kunnen bedenken is dan ook dat de hele Wageningse bevolking moet oprassen. En zo ziet men, net als in 1940, in lange rijen de bevolking door het Binnenveld nu richting Veenendaal trekken. De Veenendaalse bevolking is verplicht hele gezinnen op te nemen. ‘Het spannendste wat ik me herinner uit die tijd was de manier waarop men licht probeerde te maken. Omdat er geen elektriciteit meer was, was men aangewezen op licht van kaarsen, maar die raakten snel op. Dus werd er een fiets in de kamer gezet waarop de mannen om beurten moesten trappen. Het licht dat de dynamo produceerde leverde echter niet veel meer op dan een zwak straaltje.’

Zijn ouders hebben andere zorgen, het inwonen is niet zonder spanningen en het voedsel wordt ook nijpender, ‘hoewel ik me niet kan herinneren ooit honger te hebben geleden’. Vandaar dat wordt besloten naar het oosten van het land te vertrekken, waar ze kennissen hebben die op de boerderij zelf in hun voedsel kunnen voorzien. Zo vertrekken ze met z’n vieren: zijn ouders, zijn broertje Cees (dan vier jaar) en hijzelf, met een karretje bestaande uit een bak en twee fietswielen, lopend naar Gelselaar, dat ze na ongeveer vijf dagen bereiken. ’s Nachts slapen ze in schoollokalen, die het Rode Kruis heeft ingericht met slaapzakken met stro. ‘Dat sliep best voor ons kinderen, want vooral mijn jongere broertje

was moe. Hij probeerde ook tijdens onze wandeltocht steeds op het karretje van mijn vader te springen, maar die joeg hem steeds weg, bang dat het karretje het zou begeven.’

Het warme welkom waarop zijn ouders in Gelselaar hebben gerekend, blijkt erg tegen te vallen. De familie is inmiddels uitgebreid met een schoonzoon, die een fervent tegenstander blijkt te zijn van vluchtelingen. Gevolg is dat ze worden doorgestuurd naar een boerenfamilie, de familie Altena, in het nabij gelegen dorp Diepenheim. Deze wildvreemde mensen, die al enkele onderduikers huisvesten, bieden hen zonder bedenken onderdak en ze verblijven daar van eind 1944 tot halverwege 1945. ‘Honger hadden we niet meer, er was genoeg te eten, zeker wanneer er een varken werd geslacht.’ Ook dringt ‘Oom Jan’ Altena erop aan dat het gezin na het einde van de oorlog nog een tijdje blijft, omdat in ‘Wageningen stad’ de voedselvoorziening nog op gang moet komen. ‘Het leven op een boerderij was geheel nieuw voor ons gezin. We moesten ons uiteraard aanpassen. Mijn moeder bleek volledig op te gaan in haar nieuwe rol als ‘boerendochter’, maar mijn vader was een probleem. Zijn onhandigheid zat hem danig in de weg en de pogingen hem melken te leren wekte alleen maar de lachlust op. Mijn jongere broertje en ik genoten met volle teugen van het boerenleven. Die jonge kalfjes waarmee we mochten spelen en al die andere dieren. Soms was het eng want ze knuppelden een varken dood voor de slacht waar wij bij stonden. Veel last van de Duitsers hadden we niet, waarschijnlijk omdat de boerderij heel afgelegen lag.’ Voor alle duidelijkheid: de afstand die het gezin lopend heeft afgelegd over de weg van Wageningen naar Diepenheim is meer dan 80 km!

Omdat hij toevallig geen schooljaar heeft gemist, kan hij in 1945 alsnog op zijn zesde aanschuiven in de eerste klas van de Prinses Julianaschool in Wageningen, vlakbij zijn ouderlijk huis. ‘Een uitbinker was ik niet en ik kan me van de lagere school nauwelijks iets herinneren.’

Als hij 12 jaar en 8 maanden oud is, wordt hij in het schooljaar 1951/52 toegelaten tot de ambachtsschool. Een oom geeft hoog op van het vak van instrumentmaker. ‘Ik dacht dat het ging om het maken van muziekinstrumenten, zoals gitaar en piano en dat leek me wel wat. Dus ging ik als vanzelfsprekend naar de ambachtsschool, maar kwam op de afdeling elektrotechniek terecht, omdat mijn vader in een gesprekje met de directeur had vastgesteld dat ik te slordig was voor instrumentmaker.’ Na twee jaar, tegen zijn zin, dit vak te hebben gevolgd, mag hij in het derde jaar alsnog naar de opleiding instrumentmaker, met ‘leuke vakken zoals smeden en glasblazen en veel wiskunde, waar ik wel goed in was.’ In 1955, op 16-jarige leeftijd, sluit hij de deur van de ambachtsschool en wordt hij aangenomen als assistent van de amanuensis van de Landbouwhogeschool in Wageningen. ‘Hier werd ik achter een tekentafel gezet om (eenvoudige) illustra-

ties voor wetenschappelijke uitgaven te verzorgen. Het vak van tekenaar beviel me wel en na ruim een jaar werd ik leerling-tekenaar bij de afdeling Geologie en Bodemkunde en ontwikkelde me daar als cartografisch tekenaar. In het bijzonder door het maken van kleurenkaarten raakte ik ook vertrouwd met druktechnieken en in het bijzonder de mogelijkheden van de toen geheel nieuwe techniek, die van de offsetdruk.⁷ Juist deze kennis zal van cruciaal belang zijn bij het oprichten van *Schaakbulletin*. Tussendoor moet hij ook in militaire dienst – in december 1957, op 18-jarige leeftijd, begint zijn militaire loopbaan. Omdat hij een proefwerk elektrotechniek goed heeft gemaakt, wordt besloten van hem een radiomonteur te maken, waar hij weinig voor voelt, maar hij moet desondanks wel 21 maanden dienst doen.

Terug achter de tekentafel besluit hij zijn hobby's opzij te zetten en iets te gaan studeren en kiest voor het avond-lyceum in Arnhem en vraagt bij de Landbouwhogeschool om een bijdrage in de studiekosten. Die hij niet krijgt, omdat zo'n studie voor tekenaar 'niet in het "belang van de dienst was'.

Uiteindelijk zal Wim tijdens zijn werk bij de Landbouwhogeschool in 1968, waar hij opklimt tot cartograaf, besluiten *Schaakbulletin* op te richten. Gevolg is dat hij drie jaar later definitief zijn werkzaamheden bij de hogeschool neerlegt.